

(विलक्षण प्रतिभा वाले विद्यार्थियों के लिए)

कक्षा : दसवीं (2022-23)

विषय : संस्कृत

[For Autism Spectrum Disorder(ASD),Cerebral Palsy,Chronic Neurological Conditions,Specific Learning Disability,Multiple Disabilities including Deaf-blindness, Parkinson's Disease, Mental illness, Visually Impaired, Hearing Impaired and intellectual Disability(ID) students]

भाग - क

I बहुवैकल्पिक प्रश्न हल करें ।

उत्तर भाग

धातु रूप - भाग से दो -दो अंक के दो प्रश्न पूछा जायेगा ।

(क) धातु - रूप का सही लकार चुने:

एकवचन	द्विवचन	बहुवचन	
1.1- इच्छसि	इच्छथः	इच्छथ	1.1-लट् लकार
1-लट् लकार	2-लोट् लकार	3-लङ् लकार	4-लृट् लकार
एकवचन	द्विवचन	बहुवचन	
1.2- अतुदः	अतुदतम्	अतुदत	1.2-लङ् लकार
1-लट् लकार	2-लोट् लकार	3-लङ् लकार	4-लृट् लकार
एकवचन	द्विवचन	बहुवचन	
1.3- नश्यतु	नश्यताम्	नश्यन्तु	1.3-लोट् लकार
1-लट् लकार	2-लोट् लकार	3-लङ् लकार	4-लृट् लकार
एकवचन	द्विवचन	बहुवचन	
1.4- अपृच्छत्	अपृच्छताम्	अपृच्छन्	1.4-लङ् लकार
1-लट् लकार	2-लोट् लकार	3-लङ् लकार	4-लृट् लकार
एकवचन	द्विवचन	बहुवचन	
1.5- अचोरयः	अचोरयतम्	अचोरयत	1.5-लङ् लकार
1-लट् लकार	2-लोट् लकार	3-लङ् लकार	4-लृट् लकार
एकवचन	द्विवचन	बहुवचन	
1.6- इच्छेयम्	इच्छेव	इच्छेम	1.6-विधिलिङ् लकार
1-लट् लकार	2-लोट् लकार	3-विधिलिङ् लकार	4-लृट् लकार

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन	
	1.17- क्षालयिष्यति	क्षालयिष्यतः	क्षालयिष्यन्ति	
	१-लट् लकार	२-लोट् लकार	३-लङ् लकार	४-लृट् लकार
	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन	
	1.18- चोरयति	चोरयतः	चोरयन्ति	
	१-लट् लकार	२-लोट् लकार	३-लङ् लकार	४-लृट् लकार
	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन	
	1.19- चोरयेयम्	चोरयेव	चोरयेम	
	१-विधिलिङ् लकार	२-लोट् लकार	३-लङ् लकार	४-लृट् लकार
	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन	
	1.20- भक्षयामि	भक्षयावः	भक्षयामः	
	१-लट् लकार	२-लोट् लकार	३-लङ् लकार	४-लृट् लकार
ख	कृदन्त प्रत्यय भाग से दो-दो अंक के तीन प्रश्न पूछे जायेंगे ।			
	सही कृदन्त प्रत्यय चुने:			
	1 'कथनीय' धातु रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:			
	1- क्त्वा	2 - अनीयर्	3 - तुमुन्	4 - क्त
	2 'नेतुम्' धातुरूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है ? चुने:			
	1 - क्त्वा	2 -अनीयर्	3 - तुमुन्	4 - क्त
	3 'दर्शनीय' रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:			
	1 - क्त्वा	2 - अनीयर्	3 - तुमुन्	4 - क्त
	4 'कूजित' धातुरूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है ? चुने:			
	1 - क्त्वा	2 -अनीयर्	3 - तुमुन्	4 - क्त
	5 'चोरयितव्य' रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:			
	1 - क्त्वा	2 - अनीयर्	3 - तुमुन्	4 - तव्यत्
	6 'भूत' धातुरूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है ? चुने:			
	1 - क्त्वा	2 -अनीयर्	3 - तुमुन्	4 - क्त
	7 'पानीय' रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:			
	1 - क्त्वा	2 - अनीयर्	3 - तुमुन्	4 - क्त
	8 'नीत्वा' धातुरूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है ? चुने:			

	1 - क्त्वा	2 -अनीयर्	3 - तुमुन्	4 - क्त	8- क्त्वा
9	‘कथयित्वा’ धातुरूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है ? चुने:				
	१ - क्त्वा	२ -अनीयर्	३ - तुमुन्	४ - क्त	9- क्त्वा
10	‘दातुम्’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:				
	१ - क्त्वा	२ - अनीयर्	३ - तुमुन्	४ - क्त	10- तुमुन्
11	‘स्थानीय’ धातुरूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है ? चुने:				
	१ - क्त्वा	२ -अनीयर्	३ - तुमुन्	४ - क्त	11- अनीयर्
12	‘भवितव्य’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:				
	१ - क्त्वा	२ - तव्यत्	३ - तुमुन्	४ - क्त	12- तव्यत्
13	‘पीत’ धातु रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:				
	1- क्त्वा	2 - अनीयर्	3 - तुमुन्	4 - क्त	13- क्त
14	‘दानीय’ धातु रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:				
	1- क्त्वा	2 - अनीयर्	3 - तुमुन्	4 - क्त	14- अनीयर्
15	‘पठित’ धातु रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:				
	1- क्त्वा	2 - अनीयर्	3 - तुमुन्	4 - क्त	15-क्त
16	‘पातव्य’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:				
	1 - क्त्वा	2 - तव्यत्	3 - तुमुन्	4 - क्त	16- तव्यत्
17	‘स्थित’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:				
	1 - क्त्वा	2 - तव्यत्	3 - तुमुन्	4 - क्त	17- क्त
18	‘कूजित्वा’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:				
	1 - क्त्वा	2 - तव्यत्	3 - तुमुन्	4 - क्त	18- क्त्वा
19	‘गन्तुम्’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:				
	1 - क्त्वा	2 - तव्यत्	3 - तुमुन्	4 - क्त	19- तुमुन्
20	‘पठनीय’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:				
	1 -अनीयर्	2 - तव्यत्	3 - तुमुन्	4 - क्त	20- अनीयर्
21	‘दातव्य’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:				
	1 -अनीयर्	2 - तव्यत्	3 - तुमुन्	4 - क्त	21- तव्यत्
22	‘पठितुम्’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:				
	1 -अनीयर्	2 - तव्यत्	3 - तुमुन्	4 - क्त	22- तुमुन्

23	‘भवनीय’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:	1 -अनीयर्	2 - तव्यत्	3 - तुमुन्	4 - क्त	23- अनीयर्
24	‘चोरयितुम्’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:	1 -अनीयर्	2 - तव्यत्	3 - तुमुन्	4 - क्त	24- तुमुन्
25	‘कूजितुम्’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:	1 -अनीयर्	2 - तव्यत्	3 - तुमुन्	4 - क्त	25- तुमुन्
26	‘भक्षणीय’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:	१ -अनीयर्	२ - तव्यत्	३ - तुमुन्	४ - क्त	26- अनीयर्
27	‘स्मृत्वा’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:	१ -अनीयर्	२ - क्त्वा	३ - तुमुन्	४ - क्त	27- क्त्वा
28	‘पठित्वा’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:	१ - क्त्वा	२ - तव्यत्	३ - तुमुन्	४ - क्त	28- क्त्वा
29	‘पानीय’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:	१ -अनीयर्	२ - तव्यत्	३ - तुमुन्	४ - क्त	29- अनीयर्
30	‘दृष्ट’ रूप में कौन सा कृदन्त प्रत्यय लगा हुआ है? चुने:	१ -अनीयर्	२ - तव्यत्	३ - तुमुन्	४ - क्त	30- क्त

2

सन्धि- भाग से दो-दो अंक के चार प्रश्न पूछे जायेंगे ।

1	‘रामो हसति’ शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ?	1- रामः+हसति
	1. रामम्+हसति 2 रामस्+हसति 3 रामः+हसति 4 रामो+हसति	
2	‘नमस्ते’ शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ?	2- नमः+ते
	1. नमः+ते 2 नमस्+ते 3 नम+ते 4 नम+स्ते	
3	‘पुनश्च’ शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ?	3- पुनः+च
	1. पुन+श्च 2 पुनः+श्च 3 पुनश्+च 4 पुनः+च	
4	‘नर इव’ शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ?	4- नरः +इव
	1. नरे+व 2 नरस्+इव 3 नर+इव 4 नरः +इव	
5	‘देवोऽस्ति’ शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ?	5- देवः + अस्ति
	1. देवे + अस्ति 2 . देवो + अस्ति 3 देवः + अस्ति 4 देवस्+अस्ति	

6 'बालश्शेते' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? 1. बालः+शेते 2 बालस्+शेते 3 बालश्+शेते 4 बाल+शेते	6- बालः+शेते
7 'सूर्यस्तपति' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? 1. सूर्य+तपति 2 सूर्यस्+तपति 3 सूर्यः+तपति 4 सूर्यस्+तपति	7- सूर्यः+तपति
8 'बाल इच्छति' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? 1. बालः +इच्छति 2 बाल +इच्छति 3 बालस् +इच्छति 4 बालो +इच्छति	8- बालः +इच्छति
9 'अश्वा धावन्ति' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? 1. अश्वो+धावन्ति 2 अश्वा+धावन्ति 3 अश्वः+धावन्ति 4 अश्वाः+धावन्ति	9- अश्वाः+धावन्ति
10 'देवो याति' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? 1 देवस् + याति 2 देवः + याति 3 देवा +याति 4 देव + आयाति	10- देवः + याति
11 'कोऽपि' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? 1. क+अपि 2 .को + अपि 3 कः + अपि 4 कस्+अपि	11- कः + अपि
12 'नरस्तरति' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? १. नर+तरति २ नरस्+तरति ३ नरो+तरति ४ नरः+ तरति	12- नरः+ तरति
13 'बालश्चलति' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? १. बाल+चलति २ बालस्+चलति ३ बालः+चलति ४ बालो+चलति	13- बालः+चलति
14 'कस्सेवते' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? १. कः+ सेवते २ क+सेवते ३ कस्+सेवते ४ को+सेवते	14- कः+ सेवते
15 'बालोरोदिति' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? १ बालः+ रोदिति २ बालस्+ रोदिति ३ बाल + रोदिति ४ बालो+ रोदिति	15- बालः+ रोदिति
16 'अत एव' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? १ अतः+ एव २ अतस्+ एव ३ अत + एव ४ अतो + एव	16- अतः + एव
17 'बालाः हसन्ति' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? १ बाल+ हसति २ बालस्+ हसति ३ बालः + हसति ४ बालो+ हसति	17- बालाः+ हसति
18 'कृष्णस्सर्पः' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? १ कृष्ण + सर्पः २ कृष्णस् +सर्पः ३ कृष्णः +सर्पः ४ कृष्ण + स्सर्पः	18- कृष्णः+ सर्पः
19 'नरोगच्छति' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? १ नरस्+ गच्छति २ नरः+ गच्छति ३ नर+ गच्छति ४ नरो+ गच्छति	19- नरः+ गच्छति
20 'एकश्शिशुः' शब्द में कौन सा सन्धि विच्छेद सही है ? १ एक + शिशुः २ एकः +शिशुः ३ एकश् +शिशुः ४ एको + शिशुः	20- एकः+ शिशुः

3

वाक्य मिलान भाग से दो -दो अंक के चार प्रश्न पूछे जायेंगे ।

वाक्य क को वाक्य ख के साथ मिलाकर सही मिलान करें।

क	ख	
(1) विद्या ददाति	स्वर्गखण्डः इव स्थितः ।	1 विनयम् ।
(2) अहं तावत् स्नानार्थं	नद्यः सन्ति ।	2 नदी गच्छामि ।
(3) सत्यं कश्मीरः पृथिव्यां	नदी गच्छामि ।	3 स्वर्गखण्ड इव स्थितः।
(4) यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते	विनयम् ।	4 रमन्ते तत्र देवताः ।
(5) अत्र सुजलाः	रमन्ते तत्र देवताः ।	5 नद्यः सन्ति ।
(6) एकः चन्द्र	विकसति ।	6 तमो हन्ति ।
(7) कमलम्	विविधानि यन्त्राणि संचलन्ति ।	7 विकसति ।
(8) संस्कृत-भाषा	तथा प्रजा ।	8 ललिता मधुरा च सन्ति ।
(9) विद्युतः शक्त्या	ललिता मधुरा च सन्ति ।	9 विविधानि यन्त्राणि संचलन्ति ।
(10) यथा राजा	तमो हन्ति ।	10 तथा प्रजा ।
(11) अद्यतनं युगं	सूर्यं परितः परिभ्रमन्ति । ।	11 वैज्ञानिकं युगमस्ति ।
(12) यथा बीजं	विशिष्टं ज्ञानं अस्ति ।	12 तथा फलं ।
(13) विशालाः पिण्डाः आकाशे	बहवः प्रदेशाः सन्ति । ।	13 सूर्यं परितः परिभ्रमन्ति
(14) भ्रमराः	वैज्ञानिकं युगमस्ति ।	14 रसमिच्छन्ति ।
(15) विज्ञानं पदार्थानां	तथा फलं ।	15 विशिष्टं ज्ञानम् अस्ति ।
(16) सूर्यस्य एका	एका तुला आसीत् ।	16 एव गतिः ।
(17) अस्मिन् राष्ट्रे	रसमिच्छन्ति ।	17 बहवः प्रदेशाः सन्ति ।
(18) जीर्णधनस्य गृहे	एव गतिः ।	18 एका तुला आसीत् ।
(19) नास्ति रोगः	विषयस्य अध्यापकः आसीत् ।	19 समं दुःखम् ।
(20) रामतीर्थः गणित	शीघ्रतरं वायोः ।	20 विषयस्य अध्यापकः आसीत्
(21) सूर्य- परिवारं	समं दुःखं ।	21 सौर मण्डलम् अपि कथयन्ति
(22) भावुकतायाः क्षणेषु रामतीर्थः	वणिक् आसीत् ।	22 काव्य-रचनाम् अकरोत्
(23) मनः	सौर मण्डलम् अपि कथयन्ति ।	23 शीघ्रतरं वायोः ।
(24) जीर्णधनः नाम	एकान्तं प्रियः आसीत् ।	24 वणिक् आसीत् ।
(25) रामतीर्थः शैशावात्	काव्य-रचनाम् अकरोत् ।	25 एकान्त प्रियः आसीत् ।
(26) नास्ति विद्या	विनाशस्य ।	26 समो बन्धुः
(27) सुखे दुःखे	समो बन्धुः ।	27 समे कृत्वा

4	<p>(28) लोभो मूलं समे कृत्वा ।</p> <p>(29) वरमेको गुणी पुत्रो न वृक्षाः ।</p> <p>(30) वस्तुतः यानम् एव धावति न च मूर्खशतानि अपि ।</p> <p>रिक्त - स्थानों की पूर्ति भाग से दो -दो अंक के पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे ।</p> <p>उचित शब्द चुनकर रिक्त - स्थानों की पूर्ति करें:</p> <p>(1) तु त्रिविधा गतिः ।(उपग्रहाणां , ग्रहाणां,)</p> <p>(2) सा तु भक्षिता ।(मूषिकैः,विडालैः)</p> <p>(3) रामतीर्थःएकांतप्रियः आसीत्।(यौवनात्, शैशवात्)</p> <p>(4) नौका गृहेकृतवन्तः। (निवासं,भ्रमणं)</p> <p>(5) वस्त्र पूतंपिबेत् ।(जलं ,दुग्धं)</p> <p>(6) संस्कृतभाषा सर्वासांजननी अस्ति ।(वेदानां , भाषाणां)</p> <p>(7) सःअध्ययने प्रवृत्तः अभवत् ।(वेदान्तस्य,वेदस्य)</p> <p>(8) तस्याः पिता कविः । (आसीत् , अस्ति)</p> <p>(9) मिहिरः। (प्रचरति ,उदर्यति)</p> <p>(10) किं श्येनः हर्तुं समर्थः ।(बालं, युवकं)</p> <p>(11) वस्तुतः यानम् एव धावति न ।(वृक्षाः, राजमार्गाः)</p> <p>(12) नैनं पावकः। (वहति, दहति)</p> <p>(13) महासिंहःतस्य जन्मनः सूचनां प्राप्तवान्।(रणक्षेत्रे,क्रीडाक्षेत्रे)</p> <p>(14) दूरभाषेण दूरे स्थितः जनाः कुर्वन्ति ।(वार्तालापं, पठनम्)</p> <p>(15) अद्य..... स्वतन्त्राः स्मः ।(वयम् ,यूयम्)</p> <p>(16) सत्यमेव.....नानतृम् ।(जयते , वर्धते)</p> <p>(17) सर्वे भद्राणि । (पश्यन्तु ,भवन्तु)</p> <p>(18) विद्या ददाति . . .। (विनयं , शौर्यं)</p> <p>(19) विद्युतः शक्त्याविविधानि यन्त्राणि।(संचलति,गच्छति)</p> <p>(20) पवनः..... ।(वहति , दहति)</p> <p>(21) प्रातः सूर्यः दिग्विभागे उदेति । (पूर्वे ,पश्चिमे)</p> <p>(22) तत्र सः मोदकानि अखादत् ।(मधुराणि , अम्लानि)</p> <p>(23) अस्मात् स्थानात् अमरनाथं प्रतिआरभ्यते । (यात्रा , कार्यं)</p> <p>(24) नैनं छिदन्ति। (शस्त्राणि,वस्त्राणि)</p> <p>(25) यथा देशः तथा ।(वेषः ,केशः)</p> <p>(26) औषधैः असाध्यानाम् अपिउपचारः भवति।(रोगाणां, चमत्काराणां)</p> <p>(27)शीघ्रतरं वायोः । (जलं, मनः)</p> <p>(28)गतयो भवन्ति वित्तस्य । (तिस्रः/षड्)</p> <p>(29) जित्वा वा भोक्ष्यसे..... । (महीम, अन्नं)</p> <p>(30) अस्मिन् देशे तुंगा ...। (पर्वताः , पुरुषाः)</p>	<p>28 विनाशस्य</p> <p>29 न च मूर्खशतानि अपि ।</p> <p>30 न वृक्षाः</p> <p>1 उपग्रहाणां</p> <p>2 मूषिकैः</p> <p>3 शैशवात्</p> <p>4 निवासं</p> <p>5 जलं</p> <p>6 भाषाणां</p> <p>7 वेदान्तस्य</p> <p>8 आसीत्</p> <p>9 उदर्यति</p> <p>10 बालं</p> <p>11 वृक्षाः</p> <p>12 दहति</p> <p>13 रणक्षेत्रे</p> <p>14 वार्तालापं</p> <p>15 वयम्</p> <p>16 जयते</p> <p>17 पश्यन्तु</p> <p>18 विनयं</p> <p>19 संचलति</p> <p>20 वहति</p> <p>21 पूर्वे</p> <p>22 मधुराणि</p> <p>23 यात्रा</p> <p>24 शस्त्राणि</p> <p>25 वेषः</p> <p>26 रोगाणां</p> <p>27 मनः</p> <p>28 तिस्रः</p> <p>29 महीम्</p> <p>30 पर्वताः</p>
5	<p>सही अथवा गलत का चिन्ह भाग से दो -दो अंक के पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे।</p> <p>वाक्य पर सही (✓)अथवा गलत (×) का चिन्ह लगाएं:</p> <p>1 - 'नश्' धातु का लोट् लकार उत्तम पुरुष एकवचन में "नश्यामि" होता है।</p>	<p>1-गलत</p>

2- 'क्षाल्' धातु का लोट् लकार उत्तम पुरुष बहुवचन में "क्षालयाम्" होता है।	2- सही
3- 'दिव्' धातु का लङ् लकार उत्तम पुरुष एकवचन में "अदीव्यामि" होता है।	3- गलत
4- 'तुद्' धातु का लोट् लकार प्रथम पुरुष द्विवचन में "तुदताम्" होता है।	4- सही
5- 'चुर्' धातु का लृट् लकार उत्तम पुरुष एकवचन में "चोरयिष्यामि" होता है।	5- सही
6- 'कथ्' धातु का लट् लकार मध्यम पुरुष बहुवचन में "कथयथ" होता है।	6- सही
7- 'दिव्' धातु का लृट् लकार उत्तम पुरुष एकवचन में "देविष्यामि" होता है।	7- सही
8- 'स्पृश्' धातु का विधिलिङ् लकार मध्यम पुरुष बहुवचन में "स्पृशेत" होता है।	8- सही
9- 'भक्ष्' धातु का लङ् लकार उत्तम पुरुष एकवचन में "अभक्षयम्" होता है।	9- सही
10- 'दिव्' धातु का लोट् लकार प्रथम पुरुष बहुवचन में "दीव्यन्ति" होता है।	10- गलत
11- 'चुर्' धातु का लङ् लकार उत्तम पुरुष एकवचन में "अचोरयम्" होता है।	11- सही
12- 'कथ्' धातु का विधिलिङ् लकार प्रथम पुरुष बहुवचन में "कथयेयुः" होता है।	12- सही
13- 'चुर्' धातु का लट् लकार प्रथम पुरुष एकवचन में "चोरयति" होता है।	13- सही
14- 'तुद्' धातु का लृट् लकार मध्यम पुरुष द्विवचन में "तुदिष्यथः" होता है।	14- गलत
15- 'कथ्' धातु का लङ् लकार प्रथम पुरुष बहुवचन में "अकथयन्" होता है।	15- सही
16- 'भक्ष्' धातु का विधिलिङ् लकार उत्तम पुरुष एकवचन में "भक्षयेम्" होता है।	16- गलत
17- 'चुर्' धातु का लोट् लकार मध्यम पुरुष एकवचन में "चोरय" होता है।	17- सही
18- 'कथ्' धातु का विधिलिङ् लकार उत्तम पुरुष द्विवचन में "कथयेव" होता है।	18- सही
19- 'तुद्' धातु का लङ् लकार प्रथम पुरुष द्विवचन में "अतुदताम्" होता है।	19- सही
20- 'भक्ष्' धातु का लट् लकार मध्यम पुरुष एकवचन में "भक्षयसि" होता है।	20- सही
21 'अर्जुनः+उवाच' शब्द की सन्धि "अर्जुनोवाच" होती है।	21- गलत
22 'नमः+ते' शब्द की सन्धि "नमस्ते" होती है।	22- सही
23 'मुनिः+छात्रः' शब्द की सन्धि "मुनिस्छात्रः" होती है।	23- गलत
24 अतः+एव' शब्द की सन्धि "अतैव" होती है।	24- गलत
25 'कः + एषः' शब्द की सन्धि "क एषः" होती है।	25- सही
26 'सः + अत्र' शब्द की सन्धि "सोऽत्र" होती है।	26- सही
27 'बालः +चलति' शब्द की सन्धि "बालश्चलति" होती है।	27- सही
28 'पुनः + च' शब्द की सन्धि "पुन च" होती है।	28- गलत
29 'कृष्णः +सर्पः' शब्द की सन्धि "कृष्णस्सर्पः" होती है।	29- सही
30 'जनाः +गताः' शब्द की सन्धि "जनो गताः" होती है।	30- गलत

भाग-ख

6 **दो गद्यांशों में से किसी एक गद्यांश का अनुवाद करना होगा। जो चार अंक का होगा।**

गद्यांश का हिन्दी या पंजाबी या अंग्रेज़ी में अनुवाद करें।

(1) प्रातः सूर्यः पूर्वे दिग्दिग्भागे उदेति, सायं च पश्चिमे अस्तमेति, इति प्रतिदिनं पश्यामः। तत् किं सूर्यः पूर्वात् पश्चिमं प्रति गच्छति? न हि, तत् तथा न। सूर्यः स्वस्थाने स्थितः निजे अक्ष-बिन्दौ भ्रमति, अस्माकं पृथिवी तं परितः परिभ्रमति। यदा वयं रेल-याने उपविष्टाः गच्छामः, तदा चलम् अपि यानं निश्चलं प्रतिभाति, वहिःस्थाः च निश्चलाः अपि वृक्षाः चलाः प्रतिभान्ति।

(2) सूर्यस्य एकः एव गतिः। अयं चक्रस्य नाभिः इव निजे अक्षे एव भ्रमति। अस्माकं पृथिव्याः अन्येषां च ग्रहाणां द्विविधा गतिः। एते ग्रहाः यथा स्वे-स्वे अक्षे-चक्र नाभिवत् भ्रमन्ति, तथा चक्र नेमिवत् निज-निज कक्षायां सूर्यं परितः अपि परिभ्रमन्ति। उपग्रहाणां तु त्रिविधा गतिः ते यथा निजे अक्षे भ्रमन्ति, तथा स्वं-स्वं ग्रहं परितः अपि परिभ्रमन्ति। एवं च निज-ग्रहेण संहिताः ते सूर्यं परितः अपि परिभ्रमन्ति।

(3) इयं भाषा सरला सुबोधा च अस्ति। अस्यां भाषायां वाक्य विन्यासस्य नियमाः विशेषेण सरलाः सन्ति। शनैः-शनैः नियमपूर्वकम् अभ्यासं कृत्वा बालकः अस्यां भाषायां प्रवीणतां प्राप्तुं शक्नोति। शब्दानां विशालः भण्डारः अस्याः भाषायाः अनन्या विशेषता अस्ति। अस्यां भाषायां शब्द-निर्माणस्य अद्भुता शक्तिः अस्ति। अद्यापि इयं भाषा पारिभाषिकाणां शब्दानां निर्माणे सहायतां करोति। प्रादेशिकीणां भाषाणां विकासाय समृद्धये च अस्याः भाषायाः महतीम् आवश्यकतां सर्वे अपि स्वीकुर्वन्ति।

(4) प्राचीन काले संसारे यातायातस्य साधनानि स्वल्पानि आसन्। ग्रामान्तरं नगरान्तरं वा गन्तुं जनाः अश्वस्य, उष्ट्रस्य, रथस्य वा वाहनरूपेण उपयोगं कुर्वन्ति स्म। अधुना द्विचक्रिकाः मोटरयानानि, पोताः, रेलयानानि, विमानानि, अन्यानि च विविधानि यातायात साधनानि सुलभानि सन्ति। विमानेन जनाः अल्पेन एव कालेन आकाशमार्गेण सुदूरं प्राप्नुवन्ति। राकेटयानेन अन्तरिक्षयात्रिणः चन्द्रलोकम् अपि प्राप्ताः। कालेन च ते मंगल ग्रहं शुक्र ग्रहं च अपि गन्तुं समर्थाः स्युः।

(5) अथ स श्रेष्ठी तम् अपृच्छत् - “भोः अभ्यागत, कथय कुत्र स मम दारकः, यः त्वया सह नदी गतः?” जीर्णधनः अवदत् - “नदी-तटात् स श्येनेन अपहृतः।” श्रेष्ठी

अकथयत् -“ भो: मिथ्यावादिन् , किं क्वचित् श्येनः बालं हर्तुं शक्नोति? तत् समर्पय मम सुतम् । अन्यथा राजपुरुषाय निवेदयिष्यामि ।जीर्णधनः आह -“भो: सत्यवादिन, यथा श्येनः बालं न अपहरति तथा मूषिकाः अपि लोह-घटितां तुलां न भक्षयन्ति । तत् अर्पय मे तुलां , यदि तव दारकेण प्रयोजनम् ।”

(6) गतवर्षे वयं ग्रीष्मावकाशे कश्मीर यात्रां कर्तुं चण्डीगढ़ात् सायं रेल-यानेन प्रस्थिताः । अन्येद्युः प्रातः वयं जम्मू नगरं प्राप्तवन्तः । ततः मोटर-यानेन श्रीनगराय प्रस्थाय, मार्गे अतिदीर्घां जवाहर-सुरंगाम् अतिक्रम्य, वयं कश्मीरस्य मनोहराम् उपत्यकां प्रविष्टाः। मार्गम् उभयतः रम्याणि दृश्यानि अवलोकयन्तः वयं द्वादशभिः होराभिः श्रीनगरं प्राप्नुवाम् । श्री नगरं वितस्ता-नदीम् उभयतः स्थितम् अस्ति ।

(7) एवं विवदमानौ तौ उभौ कोट-पालिकाम् अगच्छताम् । श्रेष्ठी आह-“श्रीमन्तः,मम शिशुः अनेन चौरिण अपहृतः ।” अथ- राजपुरुषाः तम् अवदत् “भो: अस्य दारकं प्रत्यर्पय।” स आह- “किं करोमि ? पश्यतः मे नदी - तटात् श्येनेन अपहृतः शिशुः ।”तत् श्रुत्वा ते राजपुरुषाः अवदन्- “भो: , न सत्यं वदसि त्वम् किं श्येनः शिशुं हर्तुं समर्थः ।”

(8) पंचापस्य वीरप्रसूभूमौ महाराज्ञो रणजीतसिंहस्य नाम ‘ शेर-ए-पंजाब’ रूपेण जनाः सादरं स्मरन्ति । तस्य जन्म ख्रिष्टाब्दस्य 1780 तमे वर्षे ‘सुकरचकिया’ मिसलस्य सरदारस्य महासिंहस्य गृहे अभवत् । तस्य मातुः नाम राजकौरः आसीत् । सा तस्य नाम बुधसिंहः इति अकरोत् । महासिंहः रणक्षेत्रे तस्य जन्मनः सूचनां प्राप्तवान् । तत्र विजयं प्राप्य सः तस्य नाम ‘रणजीतसिंहः’ इति अकरोत्

(9) भारतवर्षस्य सुप्रसिद्धः वेदान्तज्ञः स्वामी रामतीर्थः पश्चिम -पंजाब राज्ये गुजरांवाला प्रदेशे 1873 तमे ईसाब्दे अजायत् । स बाल्यात् एव मेधावी, प्रतिभावान् च आसीत् । पाठशालायाम् अध्यापकाः तस्य प्रतिभया, स्मरण शक्त्या च अत्यन्तं प्रभाविताः आसन्। अल्पेन एव कालेन स उर्दू-फारसी भाषयोः प्रवीणतां प्राप्तवान् । ततः स संस्कृत-भाषाम् अपि अपठत् । असाधनः तस्य जनकः तस्य उच्च शिक्षायाः प्रबन्धं कर्तुम् असमर्थः आसीत् ।

(10) एशिया-महाद्वीपस्य दक्षिण-भागे स्थितः विस्तृतः भू-भागः भारतम् अस्माकं देशः। अस्मिन् देशे बहवः रम्याः प्रदेशाः, हिमालयादयः तुंगाः पर्वताः गंगाद्याः च सुजलाः नद्यः सन्ति। अत्र खलु रामः, कृष्णः, महावीरः, बुद्धः, शंकराचार्यः, चैतन्यः, कबीरः, नानकः, दयानन्दः, विवेकानन्दः, अन्ये च बहवः महापुरुषाः अभवन् । ते स्वकीयैः चरितैः अस्य देशस्य संस्कृतेः निर्माणम् अकुर्वन् । केचित् महापुरुषाः सागराणाम् अपि पारं गत्वा इमां संस्कृतिं प्रासारयन्।

7 **दो पद्यांशों में से किसी एक पद्यांश का अनुवाद करना होगा। जो चार अंक का होगा।**

पद्यांश का हिन्दी या पंजाबी या अंग्रेज़ी में अनुवाद करें।

- (1) नास्ति विद्या-समो बन्धु, न च सत्य-समः सखा ।
नास्ति रोग-समं दुखं न च त्याग-समं सुखम् ॥
- (2) प्रसरति गगने हरि -हर-भवने, दुन्दुभि-दमदम-नादः ।
भज परमेशं, पठ सनिवेशं, भवतादनुपम-मोदः ॥
- (3) मानं हित्वा प्रियो भवति, क्रोधं हित्वा न शोचति ।
कामं हित्वाऽर्थवान् भवति, लोभं हित्वा सुखी भवेत् ॥
- (4) विद्या विवादाय, धनं मदाय, शक्तिः परेषां परपीडनाय ।
खलस्य, साधोः विपरीतमेतद् , ज्ञानाय दानाय च रक्षनाय ॥
- (5) मातृवत् परदारेषु, परद्रव्येषु लोष्ठवत् ।
आत्मवत् सर्वभूतेषु, यः पश्यति सः पण्डितः ॥
- (6) वरमेको गुणी पुत्रो न च मूर्खशतानि अपि ।
एकः चन्द्रः तमो हन्ति न च तारागणा अपि ॥
- (7) परित्राणाय साधूनां , विनाशाय च दुष्कृताम् ।
धर्म-संस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥
- (8) काव्यशास्त्र विनोदेन कालो गच्छति धीमताम् ।
व्यसनेन च मूर्खाणां निद्रया कलहेन वा ॥
- (9) सत्यं ब्रूयात् , प्रियं ब्रूयात् , न ब्रूयात् सत्यमप्रियम् ।
प्रियं च नानृतं ब्रूयाद् , एषः धर्मः सनातनः ॥
- (10) पुस्तकस्था तु या विद्या, पर हस्त-गतं धनम् ।
कार्यकाले समुत्पन्ने, न सा विद्या, न तद् धनम् ॥

8 **इस भाग से सात प्रश्न हिन्दी में पूछे जाएंगे , जिनमें से चार का उत्तर हिन्दी में लिखने को कहा जाएगा। प्रत्येक उत्तर का एक अंक निश्चित है।**

- (1) जीर्णधन दूसरे देश में किस लिए गया ?
- (2) हमारा देश किस महाद्वीप में स्थित है ? ।
- (3) स्वामी रामतीर्थ ने नौकरी क्यों छोड़ी ?
- (4) विज्ञान किसे कहते हैं ?
- (5) लाहौरवासियों ने महाराजा रणजीत सिंह को किस पद से विभूषित किया?

- 1-धन कमाने के लिए ।
- 2- एशिया महाद्वीप
- 3-भारतीय संस्कृति के प्रचार के लिए
- 4-विशेष ज्ञान को ।
- 5-महाराजा पद से ।

<p>(6) पंजाब की आर्थिक अवस्था जर्जर कैसे हुई ?</p> <p>(7) विज्ञान नें हमें यातायात के कौन से नये साधन दिए हैं ?</p> <p>(8) बुद्धि के विकास के लिए क्या करना चाहिए ?</p> <p>(9) सच्चा मित्र कौन होता है ?</p> <p>(10) सरोजिनी ने समाज सुधार के क्या-क्या काम किए ?</p> <p>(11) वेद कितने हैं ?</p> <p>(12) हम दिशाओं का निर्धारण कैसे करते हैं ?</p> <p>(13) स्वामी रामतीर्थ उच्च शिक्षा प्राप्त करने में कैसे सफल हुए ?</p> <p>(14) मनुष्य को कौन से दोष छोड़ देने चाहिए ?</p> <p>(15) कश्मीर में किस ऋतु में लोग अधिक जाते हैं ?</p> <p>(16) जीर्णधन ने बच्चे को कहाँ रखा ?</p> <p>(17) धन की कितनी गतियाँ होती हैं ?</p> <p>(18) आकाश में कितने ग्रह हैं ?</p> <p>(19) दूर बैठे लोग किस यन्त्र से बातचीत करते हैं ?</p> <p>(20) सरोजिनी नायडू के पिता का क्या नाम था ?</p> <p>(21) पृथ्वी किस के गिर्द घूमती है ?</p> <p>(22) विज्ञान ने मानव जीवन कैसा कर दिया है ?</p> <p>(23) किस प्रदेश की धरती को स्वर्ग कहते हैं ?</p> <p>(24) संसार में वायु से अधिक गति किसकी है ?</p> <p>(25) कमल कब खिलतता है ?</p> <p>(26) लोग किस साधन से आकाश में यात्रा करते हैं ?</p> <p>(27) सूर्य की कितने प्रकार की गति होती है ?</p> <p>(28) उपग्रहों की कितने प्रकार की गति होती है ?</p> <p>(29) क्या सूर्य पृथ्वी के गिर्द घूमता है ?</p> <p>(30) नगाड़ों और ढोल का शब्द कहाँ से आता है ?</p> <p>(31) सरोजिनी नायडू किस प्रदेश की राज्यपाल बनी ?</p> <p>(32) किस भाषा को देववाणी कहते हैं ?</p> <p>(33) गुलमर्ग की क्या विशेषता है ?</p> <p>(34) महाराजा रणजीत सिंह का जन्म कब हुआ ?</p> <p>(35) शरीर और आत्मा में क्या भेद है ?</p> <p>(36) पंजाब कितनी मिसलों में विभक्त था ?</p> <p>(37) कश्मीर के किसी धार्मिक स्थान का नाम बताओ ?</p> <p>(38) मनु ने धर्म के कितने लक्षण कहे हैं ?</p> <p>(39) किस शक्ति से अनेक यन्त्र चलते हैं ?</p> <p>(40) सदी की दवा क्या है ?</p> <p>(41) संसार में धरती से अधिक भारी क्या है ?</p> <p>(42) अकेला कौन घूमता है ?</p> <p>(43) किस के समान मनुष्य का कोई मित्र नहीं होता ?</p> <p>(44) संस्कृत भारतवर्ष की कैसी भाषा है ?</p> <p>(45) राष्ट्रीय एकता के लिए किस भाषा की आवश्यकता है ?</p> <p>(46) रामतीर्थ ने किस नदी में जलसमाधि ली ?</p> <p>(47) रामतीर्थ किस परीक्षा में सर्वप्रथम रहे ?</p> <p>(48) स्वामी रामतीर्थ पंजाब के किस जिले में पैदा हुए ?</p> <p>(49) महाराजा रणजीत सिंह की माता का क्या नाम था ?</p> <p>(50) महाराजा रणजीत सिंह के पिता का क्या नाम था ?</p>	<p>6-विदेशियों के आक्रमण द्वारा</p> <p>7-रेल, मोटरगाडी ,जहाज आदि</p> <p>8-विद्वानों की संगति।</p> <p>9-जो विपत्ति में साथ दे ।</p> <p>10-जाति भेदभाव दूर किया।</p> <p>11-चार।</p> <p>12-सूर्योदय के सामने खड़े होकर</p> <p>13-सेठ की सहायता से।</p> <p>14-भय,क्रोध,आलस्य,निद्रा आदि</p> <p>15-गर्मी की ऋतु में।</p> <p>16-निर्जन स्थान में।</p> <p>17-तीन-दान,भोग,और नाश।</p> <p>18-नौ ।</p> <p>19-टैलीफोन से ।</p> <p>20-अधोरनाथ ।</p> <p>21-सूर्य के ।</p> <p>22-सरल ।</p> <p>23- कश्मीर ।</p> <p>24-मन की ।</p> <p>25- प्रातः काल ।</p> <p>26-विमान से ।</p> <p>27-एक प्रकार की ।</p> <p>28-तीन प्रकार की ।</p> <p>29-नहीं ।</p> <p>30-हरिहर भवन से ।</p> <p>31- उत्तर प्रदेश की।</p> <p>32- संस्कृत को ।</p> <p>33-घास के बड़े मैदान ।</p> <p>34-1780 ई.में ।</p> <p>35-शरीर नित्य आत्मा अनित्य ।</p> <p>36- बारह ।</p> <p>37-शंकराचर्य का मन्दिर ।</p> <p>38-चार ।</p> <p>39-विद्युत शक्ति से ।</p> <p>40-आग ।</p> <p>41- माता ।</p> <p>42- सूर्य ।</p> <p>43-सत्य के समान ।</p> <p>44-प्राचीनतम भाषा ।</p> <p>45-संस्कृत की ।</p> <p>46- गंगा में ।</p> <p>47- बी.ए. ।</p> <p>48- गुजरां वाला ।</p> <p>49- राजकौर ।</p> <p>50- महा सिंह ।</p>
---	---

9 इस भाग से चार प्रश्न संस्कृत में पूछे जाएंगे , जिनमें से दो का उत्तर संस्कृत में लिखने को कहा जाएगा । प्रत्येक उत्तर के दो अंक निश्चित हैं ।

- (1) कमलं कदा विकसति ?
- (2) सरोजिनी नायडू: कुत्र जन्म अलभत् ?
- (3) सूर्य-परिवारं किं कथयन्ति ?
- (4) भारतं कीदृशं राष्ट्रम् अस्ति ?
- (5) कस्मात् स्थानात् अमरनाथं प्रति यात्रा प्रारभ्यते ?
- (6) पृथ्वी कं परितः परिभ्रमति ?
- (7) स्वतन्त्रम् अस्माकं राष्ट्रं कीदृशम् अस्ति ?
- (8) रामतीर्थः कस्य विषयस्य अध्यापकः आसीत् ?
- (9) जनाः केन साधनेन आकाशमार्गेण सुदूरं गच्छन्ति ?
- (10) महाराजा रणजीत सिंहः कैः महाराजा पदेन विभूषितः ?
- (11) जीर्णधनः कः आसीत् ?
- (12) संस्कृत -भाषा कीदृशी अस्ति ?
- (13) अस्माकं देशः कुत्र स्थितः अस्ति ?
- (14) विज्ञानेन मानवस्य जीवनं कीदृशं भवति ?
- (15) महाराजा रणजीत सिंहः कीदृशः प्रशासकः आसीत् ?
- (16) महाराज्ञो रणजीत सिंहस्य जन्म कदा अभवत् ?
- (17) श्रेष्ठिनः पुत्रः केन अपहृतः ?
- (18) मंगलस्य कति उपग्रहाः सन्ति ?
- (19) जीर्णधनः किमर्थं नदीं गच्छति ?
- (20) जीर्णधनस्य गृहे का आसीत् ?
- (21) खगकुलं कुत्र नृत्यति ?
- (22) संस्कृतभाषायाः प्राचीनतमः ग्रन्थः कः अस्ति ?
- (23) रामतीर्थस्य कस्मिन् दृढा भक्तिः आसीत् ?
- (24) किं न छिन्दन्ति शस्त्राणि ?
- (25) तस्य माता तस्य किं नाम अकरोत् ?
- (26) पहलगामं कुत्र स्थितम् अस्ति ?
- (27) कः प्रदेशः पृथिव्यां स्वर्गखण्डः इव स्थितः ?
- (28) आयुः, विद्या, यशः, बलं कस्य वर्धन्ते ?
- (29) केन यानेन चन्द्रलोकस्य यात्रा सुलभा अभवत् ?
- (30) सरोजन्याः पितुः नाम किम् आसीत् ?

- 1-प्रातः काले ।
- 2-हैदराबाद नगरे ।
- 3-सौर मण्डलम् ।
- 4-विशालम् ।
- 5-पहलगामात् ।
- 6-सूर्यम् ।
- 7-प्रजातन्त्रात्मकम् ।
- 8-गणित विषयस्य ।
- 9-विमानेन ।
- 10-लाहौर वासिभिः ।
- 11-वणिक् आसीत् ।
- 12-ललिता मधुरा च ।
- 13-एशिया महाद्वीपस्य दक्षिणभागे
- 14-सुखमयम् ।
- 15-कुशलः प्रशासकः ।
- 16-1780 तमे वर्षे ।
- 17-श्येनेन ।
- 18-द्वौ ।
- 19-स्नानार्थम् ।
- 20-तुला ।
- 21-दिशि-दिशि नृत्यति ।
- 22-ऋग्वेदः ।
- 23-श्रीकृष्णे ।
- 24-आत्मानम् ।
- 25-बुधसिंहः ।
- 26-लम्बोदरी नदी तटे ।
- 27-कस्मीरः ।
- 28-अभिवादन शीलस्य ।
- 29-राकेट यानेन ।
- 30-अघोरनाथः ।

10 उपपद विभक्ति भाग से सात प्रश्न से पाँच प्रश्न एक-एक अंक के करने होंगे।

उचित विभक्ति लगाकर शुद्ध करें :

- (1) रामस्य/रामेण सह सीता वनं अगच्छत् ।
- (2) मित्रस्य/मित्रात् अन्यः कः समर्थः ।
- (3) सोमवारस्य/सोमवारात् अनन्तरं आगमिष्यामि ।

- 1 रामेण
- 2- मित्रात्
- 3 -सोमवारात्

(4) अलं विषादेन/विषादात् ।	4- विषादेन
(5) कविषु/ कविभिः कालिदासः श्रेष्ठतमः ।	5-कविषु
(6) ग्रामस्य/ ग्रामं समीपे विद्यालयः अस्ति ।	6- ग्रामस्य
(7) राजेशः दिनेशेन/दिनेशात् मूर्खतरः ।	7- दिनेशात्
(8) तं/तस्य विना तत्र कः गच्छेत् ।	8-तं
(9) अत्र चौरस्य/चौरात् भयं नास्ति ।	9 -चौरात्
(10) देवाय/ देवं नमः ।	10- देवाय
(11) ग्रामस्य/ग्रामं सर्वतः जलं वर्तते ।	11 -ग्रामं
(12) विद्यालयस्य / विद्यालयम् उभयतः जलं वर्तते ।	12 -विद्यालयं
(13) पिता पुत्रे/पुत्राय स्निह्यति ।	13- पुत्रे
(14) धिक् पिशुनाय/पिशुनम् ।	14- पिशुनम्
(15) कृष्णः रामेण/रामात् पृथक् न अस्ति ।	15 -रामात्
(16) जननी पुत्रं/पुत्राय मोदकं यच्छति ।	16- पुत्राय
(17) सः व्याकरणेन/व्याकरणे कुशलः । ।	17-व्याकरणे
(18) वासुदेवं /वासुदेवाय नमः ।	18-वासुदेवाय
(19) सः कृष्णं/ कृष्णस्य सदृशः ।	19 -कृष्णस्य
(20) मया सार्धं कवितां/कविता पठ ।	20 -कवितां

अथवा

इस भाग से सात उपसर्ग पूछे जाएंगे , जिनमें से पाँच का धातु और उपसर्ग अलग-अलग लिखने को कहा जाएगा । प्रत्येक उत्तर एक- एक अंक का होगा ।

धातु और उपसर्ग अलग अलग करें :

प्रश्न

प्रभवति
प्रविशति
प्रक्षालयति

उत्तर

प्र + भू
प्र+ विश्
प्र + क्षल्

11	<p>प्रहरति प्रसरति आगच्छति आरोहति आहरति आनयति अनुगच्छति अनुवदति अनुभवति संहरति संभवति प्रतिगच्छति उपविशति उपत्तिष्ठति उपवसति निर्गच्छति अपवदति अपनयति अवतरति अवगच्छति अवरोहति विकसति</p> <p>एक गद्यांश देकर उसके आधार पर दो प्रश्न पूछे जाएंगे । प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखना है प्रत्येक उत्तर 2 अंक का होगा ।</p> <p>(1) प्रातः सूर्यः पूर्वे दिग्दिभागे उदेति, सायं च पश्चिमे अस्तमेति , इति प्रतिदिनं पश्यामः। तत् किं सूर्यः पूर्वात् पश्चिमं प्रति गच्छति ? न हि, तत् तथा न । सूर्यः स्वस्थाने स्थितः निजे अक्ष-बिन्दौ भ्रमति , अस्माकं पृथिवी तं परितः परिभ्रमति । यदा वयं रेल-याने</p>	<p>प्र + हृ प्र + सृ आ+गम् आ+रुह् आ+इ आ+नी अनु+गम् अनु+वद् अनु+भू सम्+हृ सम् + भू प्रति + गम् उप + विश् उप + स्था उप + वस् निर् + गम् अप + वद् अप + नी अव + तृ अव + गम् अव + रुह् वि + कस्</p>
----	--	--

उपविष्टाः गच्छामः, तदा चलम् अपि यानं निश्चलं प्रतिभाति, वहिःस्थाः च निश्चलाः अपि वृक्षाः चलाः प्रतिभान्ति ।

प्रश्नः (i) प्रातः सूर्यः कस्मिन् दिग्विभागे उदेति?

(ii) अस्माकम् पृथ्वी कं परितः परिभ्रमति ?

(2) पंचापस्य वीरप्रसूभूमौ महाराज्ञो रणजीतसिंहस्य नाम 'शेर-ए-पंजाब' रूपेण जनाः सादरं स्मरन्ति । तस्य जन्म ख्रिष्टाब्दस्य 1780 तमे वर्षे 'सुकरचकिया' मिसलस्य सरदारस्य महासिंहस्य गृहे अभवत् । तस्य मातुः नाम राजकौर आसीत् । सा तस्य नाम बुधसिंहः इति अकरोत् । महासिंहः रणक्षेत्रे तस्य जन्मनः सूचनां प्राप्तवान् । तत्र विजयं प्राप्य सः तस्य नाम 'रणजीतसिंहः' इति अकरोत् ।

प्रश्नः (i) महाराज्ञो रणजीतसिंहस्य जन्म कस्य गृहे अभवत् ?

(ii) तस्य माता तस्य किं नाम अकरोत् ?

(3) एशिया-महाद्वीपस्य दक्षिण-भागे स्थितः विस्तृतः भूभागः भारतम् अस्माकं देशः। अस्मिन् देशे बहवः रम्याः प्रदेशाः हिमालयादयः तुंगाः पर्वताः गंगाद्याः च सुजलाः नद्यः सन्ति । अत्र खलु रामः, महावीरः, बुद्धः, शंकराचार्यः, चैतन्यः, कबीरः, नानकः, दयानन्दः, अन्ये च बहवः महापुरुषाः अभवन् । ते स्वकीयैः चरितैः अस्य देशस्य संस्कृतेः निर्माणम् अकुर्वन् । केचित् महापुरुषाः सागराणाम् अपि पारं गत्वा इमां संस्कृतिं प्रासारयन् ।।

प्रश्नः (i) अस्माकं देशः कुत्र स्थितः अस्ति?

(ii) सागराणाम् अपि पारं गत्वा महापुरुषाः किं प्रासारयन् ?

(4) प्राचीन काले संसारे यातायातस्य साधनानि स्वल्पानि आसन् । ग्रामान्तरं नगरान्तरं वा गन्तुं जनाः अश्वस्य, उष्ट्रस्य, रथस्य वा वाहन-रूपेण उपयोगं कुर्वन्ति स्म। अधुना द्विचक्रिकाः मोटर-यानानि, पोताः, रेलयानानि, विमानानि, अन्यानि च विविधानि यातायात-साधनानि सुलभानि सन्ति । विमानेन जनाः अल्पेन एव कालेन आकाश-मार्गेण सुदूरं प्राप्नुवन्ति। रकेट-यानेन अन्तरिक्ष-यात्रिणः चन्द्रलोकम् अपि प्राप्ताः । कालेन च ते मंगल ग्रहं, शुक्र-ग्रहं च अपि गन्तुं समर्थाः स्युः ।

प्रश्नः (i) प्राचीन काले संसारे यातायातस्य साधनानि कीदृशानि आसन् ?

(ii) जनाः केन साधनेन अल्पेन एव कालेन सुदूरं प्राप्नुवन्ति ?

(5) गतवर्षे वयं ग्रीष्मावकाशे कश्मीर यात्रां कर्तुं चण्डीगढ़ात् सायं रेल-यानेन प्रस्थिताः ।

अन्येद्युः प्रातः वयं जम्मू नगरं प्राप्तवन्तः । ततः मोटर-यानेन श्रीनगराय प्रस्थाय, मार्गं

अतिदीर्घं जवाहर-सुरंगाम् अतिक्रम्य, वयं कश्मीरस्य मनोहराम् उपत्यकां प्रविष्टाः। मार्गम्

उभयतः रम्याणि दृश्यानि अवलोकयन्तः वयं द्वादशभिः होराभिः श्रीनगरं प्राप्नुवाम् । श्री नगरं

वितस्ता-नदीम् उभयतः स्थितम् अस्ति ।

(i) प्रातः सूर्यः पूर्वे दिग्विभागे उदेति ।

(ii) अस्माकम् पृथ्वी सूर्यं परितः परिभ्रमति ।

(i) महाराज्ञो रणजीतसिंहस्य जन्म महासिंहस्य गृहे अभवत् ।

(ii) तस्य माता तस्य नाम बुधसिंहः अकरोत् ।

(i) अस्माकं देशः एशिया-महाद्वीपस्य दक्षिण-भागे स्थितः अस्ति?

(ii) सागराणाम् अपि पारं गत्वा महापुरुषाः संस्कृतिं प्रासारयन् ?

(i) प्राचीन काले संसारे यातायातस्य साधनानि स्वल्पानि आसन् ।

(ii) विमानेन जनाः अल्पेन एव कालेन सुदूरं प्राप्नुवन्ति ।

प्रश्न: (i) वयं जम्मू नगरं कदा प्राप्तवन्तः ?

(ii) वयं कति होराभिः श्रीनगरं प्राप्नुवाम ?

(i) अन्येद्युः प्रातःवयं जम्मू नगरं प्राप्तवन्तः ।

(ii) वयं द्वादशभिः होराभिः श्रीनगरं प्राप्नुवाम ।

12

इस भाग में दो निबन्ध संकेत बिन्दुओं के आधार पर पूछे जाएंगे। दो विषयों में से किसी एक विषय पर संकेत बिन्दुओं के आधार पर निबन्ध लिखना होगा। जो चार अंक का होगा।

दीपावली

..... देशे जनाः बहवः मानयन्ति । परं च तेषु उत्सवः अतीव अस्ति । जनाः स्वगृहेषु दीपान् स्थापयन्ति । अत एव एषः उत्सवः इति प्रसिद्धः ।

अस्मिन् एव दिने अन्तिमः तीर्थकरः मोक्षं प्राप्तः । आर्य समाज- प्रवक्तकः महर्षिः स्वर्गं गतः । ग्वालियर- मुक्तः षष्ठः सिक्ख गुरुः अस्मिन् एव दिने अमृतसरम् आगच्छत् । अस्मिन् एव दिने स्वामी देहं त्यक्त्वा मुक्तः अभवत् ।

जनाः दीपमालायाः पूर्वम् एव तस्याः

..... भवन्ति। नरक-चतुर्दश्यां स्वगृहाणि कुर्वन्ति । अस्मिन् एव दिने भगवता वधः कृतः । अस्मिन् एव दिने नृसिंहः अरक्षत् । रात्रौ गृहे पूजनं भवति।

अस्य उत्सवस्य एकः अपि अस्ति । दीपमाला रात्रौ केचित् जनाः च कुर्वन्ति । अस्माभिः एषः दोषः ।

दीपावली

अस्मिन् देशे जनाः बहवः उत्सवाः मानयन्ति । परं च तेषु दीपावली उत्सवः अतीव प्रसिद्धः अस्ति । जनाः स्वगृहेषु माला रूपेण दीपान् स्थापयन्ति । अत एव एषः उत्सवः दीपमाला इति प्रसिद्धः ।

अस्मिन् एव दिने जैानाम् अन्तिमः तीर्थकरः महावीरः मोक्षं प्राप्तः । आर्य समाज- प्रवक्तकः महर्षिः दयानन्दः स्वर्गं गतः । ग्वालियर- कारागारात् मुक्तः षष्ठः सिक्ख गुरुः हरगोबिन्दः अस्मिन् एव दिने अमृतसरम् आगच्छत् । अस्मिन् एव दिने स्वामी रामतीर्थः देहं त्यक्त्वा मुक्तः अभवत् ।

जनाः दीपमालायाः पूर्वम् एव तस्याः स्वगृहाय भवन्ति। नरक-चतुर्दश्यां स्वगृहाणि निर्मलानि कुर्वन्ति । अस्मिन् एव दिने भगवता नरकासुर वधः कृतः । अस्मिन् एव दिने नृसिंहः भक्त-प्रह्लादम् अरक्षत् । रात्रौ गृह लक्ष्मी पूजनं भवति।

अस्य उत्सवस्य एकः दोषः अपि अस्ति । दीपमाला रात्रौ केचित् जनाः द्यूतक्रीडा च कुर्वन्ति । परित्यक्तव्य अस्माभिः एषः दोषः।

मम प्रियं मित्रम्

मानवः अस्ति । समाजे सुखपूर्वकं जीवनं गमयितुम् आवश्यकता । मम प्रियं मित्रम् नाम ।

..... मम प्रतिवेशी अस्ति । सः मम विद्यालये मया सह । तस्य जनकः अस्ति माता च । सः मातुः पितुः गुरुणां च करोति । आवां प्रातः गच्छावः।

.....अस्माकं कक्षायाः नायकः अस्ति । सः अध्ययने अतीव निपुणः
..... । सः सर्वेषां छात्राणां अध्यापकानां च..... अस्ति । सः
सच्चरित्रः, विवेकशीलः च अस्ति । सः पादकन्दुकस्य सुयोग्यः
..... अस्ति । एतादृशम् मित्रं प्राप्य अहं अनुभवामि ।

मम प्रियं मित्रम्

मानवः **समाजिकः** प्राणी अस्ति । समाजे सुखपूर्वकं जीवनं गमयितुम् **संमित्रस्य** आवश्यकता अस्ति । मम प्रियं मित्रम् नाम **संजीवः** ।

संजीवः मम प्रतिवेशी अस्ति । सः मम विद्यालये मया सह पठति । तस्य जनकः **चिकित्सकः** अस्ति माता च **अध्यापिका** । सः मातुः पितुः गुरुणां च **आदरं** करोति । आवां प्रातः **भ्रमणाय** गच्छावः।

संजीवः अस्माकं कक्षायाः नायकः अस्ति । सः अध्ययने अतीव निपुणः अस्ति । सः सर्वेषां छात्राणां अध्यापकानां च **प्रियः** अस्ति । सः सच्चरित्रः, विवेकशीलः **सद्व्यवहारशीलः** च अस्ति । सः पादकन्दुकस्य सुयोग्यः **कीडकः** अस्ति । एतादृशम् मित्रं प्राप्य अहं **गौरवम्** अनुभवामि ।

मम अध्यापकः

अस्माकं विद्यालये बहवः सन्ति । श्री.....तेषु श्रेष्ठतमः । सः सुशिक्षितः च अस्ति । सः अस्मान् पाठयति । सः

संस्कृतभाषायाः प्रसिद्ध.....अस्ति । तस्य अध्यापन विधिः च अस्ति ।

श्री सुशीलः अस्ति । सः सर्वेषु छात्रेषु । सः सदा स्वच्छाणि धारयति । सः.....विद्यालयम् आगच्छति । सः छात्रान् कदापि न । सर्वे छात्राः तस्य कुर्वन्ति । छात्रा तस्य कक्षायां पठन्ति ।

अध्यापकैः सह तस्य श्रेष्ठः अस्ति । सः..... अध्यापकः अस्ति । तस्य..... अपि सरला अस्ति । अयं मम अध्यापकः गुणानां अस्ति । वस्तुतः सः अध्यापकः अस्ति ।

मम अध्यापकः

अस्माकं विद्यालये बहवः **अध्यापकाः** सन्ति । श्री.अरमान पराशर तेषु श्रेष्ठतमः । सः सुशिक्षितः **सुयोग्यः** च अस्ति । सः अस्मान् **संस्कृतं** पाठयति । सः संस्कृतभाषायाः प्रसिद्ध **विद्वान्** अस्ति । तस्य अध्यापन विधिः **सरला** च अस्ति ।

श्री **अरमान पराशर** सुशीलः **अध्यापकः** अस्ति । सः सर्वेषु छात्रेषु **स्निह्यति** । सः सदा स्वच्छाणि **वस्त्राणि** धारयति । सः **समये** विद्यालयम् आगच्छति । सः छात्रान् कदापि न **दण्डयति** । सर्वे छात्राः तस्य **सम्मानं** कुर्वन्ति । छात्रा तस्य कक्षायां **ध्यानेन** पठन्ति ।

अध्यापकैः सह तस्य **व्यवहारः** श्रेष्ठः अस्ति । सः **अनुशासनप्रियः** अध्यापकः अस्ति । तस्य **स्वभावः** अपि सरला अस्ति । अयं मम अध्यापकः गुणानां **निधिः** अस्ति । वस्तुतः सः **आदर्शः** अध्यापकः अस्ति ।

अथवा

इस भाग में आठ वाक्य देकर किन्हीं चार का संस्कृत में अनुवाद करना होगा।

प्रत्येक उत्तर एक-एक अंक का होगा ।

(1) कमल जल में पैदा होता है ।

कमलं जले प्रभवति ।

(2) वहां जाकर तूने क्या देखा है ? ।

तत्र गत्वा त्वं किम् अपश्यः ?

(3) मैं कहानी लिखने के लिए समर्थ नहीं हूँ ।

अहं कथां लिखितुम् न प्रभवामि ।

(4) ये धुले हुए कपड़े किसके हैं ।

एतानि प्रक्षालितानि वस्त्राणि कस्य सन्ति ?

(5) चोर को धिक्कार है ।

धिक् चौरम् ।

(6) गुरु को नमस्कार है ।

गुरवे नमः ।

(7) वह वीणा-वादन में कुशल है ।

सः वीणावादने कुशलः अस्ति ।

(8) वह पिता के सदृश है ।

सः पितुः सदृशः अस्ति ।

(9) आग के पास न जाओ ।

अग्नेः समीपे मा गच्छ ।

- (10) माली जल से बेलों को सींचता है ।
मालाकारः जलेन लताः सिञ्चति ।
- (11) मुझे क्या पढ़ना चाहिए ।
मया किं पठितव्यम् ।
- (12) उसके हाथ से फूल गिर गया ।
तस्य हस्तात् पुष्पम् अपतत् ।
- (13) कमरे से बाहर निकल जाओ ।
कक्षात् बहिः निर्गच्छ ।
- (14) भगवान हर युग में पैदा होता है ।
ईश्वरः युगे युगे संभवति ।
- (15) गुरु को पूछ कर बाहर जाओ ।
गुरुं पृष्ट्वा बहिः गच्छतु ।
- (16) बिल्ली चूहे को खाने के लिए दौड़ी ।
मार्जारी मूषकं खादितुम् अधावत् ।
- (17) कहे हुए वचन को याद कर ।
कथितं वचनं स्मर ।
- (18) यह श्लोक याद करने योग्य है ।
एषः श्लोकः स्मरणीयः अस्ति ।
- (19) मार्ग के दोनों ओर वृक्ष हैं ।
मार्गम् उभयतः वृक्षाः सन्ति ।

(20) कर्ण के समान कोई दानी नहीं है ।

कर्णस्य सदृशः कश्चित् अपि दाता न अस्ति।

(21) भारत माता को नमस्कार है ।

भारतमात्रे नमः ।

(22) अब रोने से क्या लाभ ?

अधुना रोदनेन कः लाभः ?

(23) हमारी परीक्षा मार्च महीने में होगी ।

अस्माकं परीक्षा मार्च-मासे भविष्यति।

(24) मैं तुमसे एक प्रश्न पूछता हूँ ।

अहं त्वाम् एकं प्रश्नं पृच्छामि।

(25) हम में से एक भी चोर नहीं है ।

अस्मासु एकः अपि चौरः नास्ति ।

(26) मैं उस लड़की से प्रेम करता हूँ ।

अहं तस्यां बालिकायां स्निहयामि ।

(27) बछड़ा गाय के पीछे जाता है ।

वत्सः धेनुम् अनुगच्छति ।

(28) वह शराब पीकर अपशब्द बोलता है ।

सः मदिरां पीत्वा अपशब्दान् वदति।

(29) मैं दान देना चाहता हूँ ।

अहं दानं दातुम् इच्छामि।

(30) रोगी पका हुआ फल खाता है ।

रुग्णः पक्वं फलं खादति।

नोट-प्रिंटिंग अशुद्धता के लिए संस्कृत भारती (मैट्रिक कक्षाओं के लिए) पुस्तक से मिलान करें ।